

تروریسم هسته‌ای و آینده امنیت بین‌الملل

فرزاد رستمی^۱

تاریخ دریافت: ۹۵/۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۵/۵/۱۸

چکیده

زمینه و هدف: تروریسم یکی از مقوله‌های مهم در حوزه امنیت ملی و بین‌المللی در جهان امروز می‌باشد. تروریسم در ادبیات سیاسی بسیاری از کشورها همواره به‌عنوان یک مسئله و یا موضوع امنیتی مهم مطرح بوده است. اما پس از حادثه ۱۱ سپتامبر به یکی از مهم‌ترین مسئله‌های امنیت بین‌المللی تبدیل گردید. این پدیده به علت پیوندی که با فناوری‌های نوین پیدا کرده قابلیت تبدیل شدن به یک معضل راهبردی نوین برای امنیت بین‌الملل را دارد.

براین اساس نوشتار حاضر با نگاهی دوباره به پدیده تروریسم هسته‌ای به‌ویژه با وقوع تحولات ۲۰۱۱ به دنبال طرح این سؤال است که تروریسم هسته‌ای چه تأثیری بر روندهای امنیت بین‌الملل آینده دارد. فرضیه تحقیق این است که تروریسم هسته‌ای به‌عنوان یک چالش راهبردی برای امنیت بین‌الملل مطرح خواهد شد. **روش تحقیق:** روش تحقیق حاضر توصیفی - تحلیلی و اطلاعات مقاله به‌صورت اسنادی - کتابخانه‌ای از طریق فیش‌برداری گردآوری شده است.

یافته‌ها: شیوه اقدامات تروریستی و تنوع آن همواره این هراس را به همراه دارد که تروریست‌ها در راستای اهداف خود به سلاح‌های خطرناک‌تر و از جمله مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای مجهز گردند. اقدامات پیشگیرانه در این زمینه از قبیل پیش‌بینی مقررات داخلی و بین‌المللی و حفاظت شدید از مواد و تسلیحات هسته‌ای نه‌فقط امری عاقلانه، بلکه امری لازم و ضروری است.

نتیجه‌گیری: با توجه به تحولات نوین امنیت بین‌الملل از جمله تحولات بعد از ۲۰۱۱ و تشدید روندهای تروریستی در منطقه خاورمیانه یک‌بار دیگر ضرورت اتخاذ نگاهی راهبردی به پدیده تروریسم به‌ویژه تروریسم هسته‌ای احساس می‌شود. تفاوت این مقطع با حادثه ۱۱ سپتامبر این است که در آن مقطع غرب خود را قربانی اول تروریسم معرفی می‌کرد و امروز غرب تنها قربانی تروریسم نیست و این پدیده فراگیری بیشتری پیدا کرده و محتمل است در قالب تروریسم هسته‌ای به‌عنوان یکی از چالش‌های راهبردی امنیت بین‌الملل آینده مطرح گردد.

واژگان کلیدی: امنیت، تروریسم هسته‌ای، سرقت هسته‌ای، ایالات متحده آمریکا، روسیه

۱. چارچوب مفهومی

۱-۱- تعریف تروریسم

تعریف واژه تروریسم به علت گستردگی و پیچیدگی آن، کاری دشوار است، هنوز نه ایالات متحده و نه سازمان ملل متحد تعریفی رسمی و قابل استناد از تروریسم ارائه نکرده‌اند. اما اغلب صاحب‌نظران به‌طور کلی در این نکته توافق دارند که تروریسم به رفتار مجرمانه و خشونت باری اشاره دارد که برای نیل به هدفی سیاسی صورت می‌پذیرد. شرح و تبیین تروریسم به نظر می‌رسد از تعریف آن بسیار آسان‌تر باشد. اساساً تروریسم استفاده غیرقانونی از خشونت یا تهدید به خشونت بر ضد اشخاص یا اموال به‌قصد پیشبرد اهداف سیاسی یا اجتماعی است. هدف از تروریسم ایجاد رعب و وحشت یا واداشتن حکومت، افراد یا گروه‌ها به تغییر رفتار یا سیاست‌هایشان است.

از نظر تاریخی، نخستین تلاش برای تعریف مفهوم تروریسم را جامعه ملل در سال ۱۹۷۳ با تهیه قطعنامه‌هایی در این مورد انجام داد. بر اساس کنوانسیون‌هایی که جامعه ملل در این سال تهیه کرد: «تمامی اقدامات جنایی‌ای که یک دولت را هدف قرار داده باشد و هدف آن ایجاد رعب و وحشت در اذهان اشخاص و گروهی از افراد یا عامه مردم باشد، تروریسم تلقی می‌گردد». پس از تأسیس سازمان ملل، این سازمان تلاش خود را در این زمینه ادامه داد اما رهیافت‌های متفاوتی را نسبت به موضوع تروریسم در پیش گرفت که تعریف موردی از تروریسم بود. اما به‌طور کلی، دو نوع تعریف جامع از این مفهوم را می‌توان ارائه نمود. یکی تعریفی که کارشناسان تروریسم ارائه می‌دهند، که در آن، از تعریف جنایت‌های جنگی به‌عنوان نقطه آغاز استفاده می‌کنند و می‌گویند: «اگر اقداماتی، مانند حمله عمومی به غیرنظامیان، گروگان‌گیری و کشتن اسیران در زمان جنگ، جرم جنگی تلقی می‌شود، وقوع همین جرائم در زمان صلح را می‌توان تروریسم تلقی کرد» (سیفی نژاد، ۱۳۸۲: ۱۲). تعریف دوم، مربوط به تعریفی است که مجامع بین‌المللی در این زمینه ارائه داده‌اند که دربرگیرنده سه تعریف عمده از تروریسم می‌باشد:

- تعریف قطعنامه ۵۱/۲۱۰ مجمع عمومی در مورد روش‌های ریشه‌کنی تروریسم
بین‌المللی: بر اساس این قطعنامه، اقداماتی جنایی که باهدف برانگیختن جو رعب و وحشت

در میان عموم مردم، گروهی از افراد یا افراد ویژه‌ای با اهداف سیاسی انجام‌شده باشد، تروریسم تلقی می‌شود و تحت هر شرایط یا انگیزه سیاسی، فلسفی، ایدئولوژیکی، نژادی، قومی یا مذهبی که باشد توجیه‌ناپذیر است.

- تعریف کمیته تدوین‌کننده اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری از جرم تروریسم
که جامع‌ترین و دقیق‌ترین تعریف موجود از تروریسم به‌مثابه یک جرم است. هرچند این تعریف به دلیل مخالفت برخی از دولت‌ها از نسخه‌نهایی در اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی حذف شده است، اما به هر ترتیب این تعریف دربرگیرنده جامع‌ترین تعریف در مورد تروریسم است که بر اساس آن تعریف جرم تروریسم عبارت است از: «ارتکاب، حمایت، سازمان‌دهی، تسهیل، تأمین مالی، تشویق یا تحمیل اقدامات خشونت‌آمیز علیه دولت دیگر، که اشخاص یا املاک را با هدف ایجاد وحشت، ترس یا احساس ناامنی در اذهان عمومی، گروه‌هایی از مردم و عامه مردم یا جمعیت با هر ملاحظه و تأمین سیاسی، فلسفی، ایدئولوژیکی، نژادی، قومی، مذهبی یا از این دست، برای توجیه آن عمل قرار می‌دهد.

به‌طور کلی، به نظر می‌رسد در تعریف تروریسم نوعی اجماع نظر وجود داشته باشد و اختلافی که میان کشورها بر سر این موضوع وجود دارد، نه بر سر تعریف این مفهوم، بلکه بر سر انطباق مفهوم با مصداق است، ضمن آنکه تقریباً تمامی کشورها به‌نوعی خود را درگیر فعالیت‌ها و حمایت از افراد و گروه‌ها یا کشورهایی می‌بینند که بر اساس این تعریف تروریسم تلقی می‌شود.

۲-۱- ابعاد و انواع تروریسم

در ارتباط با تقسیم‌بندی انواع تروریسم همواره دسته‌بندی‌های مختلفی از سوی منابع مختلف صورت گرفته است در اینجا با توجه به موضوع مورد تحقیق به برخی از مهم‌ترین ابعاد و انواع تروریسم به‌طور خلاصه اشاره می‌گردد:

- تروریسم ملی‌گرا: گونه‌ای از تروریسم معرفی گردیده که به‌واسطه آن تروریست‌ها به دنبال یک حکومت مستقل و پایان دادن به اشغال کشور و یا حرکت ضد استعماری برای

پایان دادن به اشغال کشور و کسب استقلال آن می‌باشند.

- **تروریسم سیاسی**^۱: نوعی از تروریسم معرفی شده که برای تحت تأثیر قرار دادن تحولات اجتماعی - سیاسی که احتمال وقوع آن‌ها به طریق مسالمت‌آمیز میسر نمی‌باشد به کار می‌رود، گفته می‌شود این نوع تروریسم از سوی گروه‌های کوچک فاقد پایگاه قدرت مورد استفاده قرار می‌گیرد. و زمانی بیشترین تأثیر را دارد که علیه یک حکومت ظالم و استبدادی به کار گرفته شود. (عبدالله خانی، ۱۳۸۶: ۲۶-۲۵)

- **تروریسم مذهبی**^۲: نوعی از خشونت مذهبی است که اقدامات آن به واسطه مذهب توجیه می‌شود. در این چارچوب تروریسم مسیحی، تروریسم اسلامی و تروریسم یهودی و هندو به‌عنوان انواع تروریسم مذهبی معرفی شده‌اند.

- **تروریسم دولتی**^۳: به استفاده دولت‌ها از خشونت و سرکوب علیه گروه‌ها یا مردم آن کشور یا کشور دیگر اطلاق می‌شود. این نوع تروریسم می‌تواند توسط خود نیروهای رسمی حکومت مانند پلیسی یا ارتش انجام شود.

- **سایبر تروریسم**^۴: این نوع از تروریسم به تلاقی تروریسم و فضای سایبر اشاره دارد و بیشتر به اقداماتی اطلاق می‌گردد که با استفاده از فضای سایبر اقدام به از کار اندازی سیستم‌های اطلاعاتی می‌نماید.

- **بیوتروریسم**^۵: به اقدامات تروریستی اطلاق می‌گردد که در آن از تسلیحات یا مواد کشنده بیولوژیک برای اهداف غیرنظامی استفاده می‌گردد.

- **تروریسم انتحاری**^۶: این نوع از تروریسم به معنای قربانی شدن خودخواسته فرد برای انجام یک حمله تروریستی است و بیشتر از اواخر قرن بیستم رایج و تشدید گردیده است.

- **تروریسم هسته‌ای**^۷: درنهایت و با توجه به آنکه موضوع پژوهش حاضر دربرگیرنده

1. Political Terrorism
2. Religions Terrorism
3. State Terrorism
4. Cyber Terrorism
5. Biological Terrorism
6. Suicide Terrorism
7. Nuclear Terrorism

این نوع از تروریسم است. از تروریسم هسته‌ای به‌عنوان یکی دیگر از ابعاد تروریسم یاد می‌کنند. که یکی از تحولات عمده و مهم تروریسم در جهان معاصر به حساب می‌آید. این نوع از تروریسم به اقداماتی گفته می‌شود که در آن از تسلیحات هسته‌ای علیه مردم و غیرنظامیان استفاده شود. این نوع اقدام شامل استفاده از بمب‌ها و موشک‌های هسته‌ای علیه اهداف غیرنظامی و همچنین اقدام علیه راکتورها و یا مخازن و انبارها و زاغه‌های محل نگهداری تجهیزات و سلاح‌های هسته‌ای و در نتیجه ایجاد فاجعه در یک منطقه یا کشور می‌گردد (فرگوسن و لوبنان، ۲۰۰۶: ۴۷).

۲- تروریسم و امنیت جهانی

در دوران جنگ سرد، کشورهای جهان، به‌ویژه کشورهای بلوک شرق و غرب تهدید را در استراتژی نظامی خود، تهدید از طریق موشک‌های دوربرد و تسلیحات پیشرفته نظامی به مرزهای یکدیگر می‌دانستند، اما حملات ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نشان داد که دولت‌ها با تهدیدهای امنیتی جدیدی روبرو می‌باشند که به‌رغم فکر طراحان استراتژیک جهان، در آن نه از سلاح‌های پیشرفته استفاده می‌گردد و نه دولت‌ها عاملان آن‌ها می‌باشند. این واقعه نشان داد که دولت‌ها با تهدیدهای متفاوتی روبرو می‌باشند که تاکنون، توجه لازم را برای شناخت و مقابله با آن نکرده‌اند یا اینکه استراتژی موجود نمی‌تواند به شکل مناسبی با آن برخوردند. به نظر می‌رسد که دیگر کسی از تهدیدهای تروریست‌ها در امان نباشد. طی این قرن، حملات تروریستی بارها علیه مقامات کشورهای مختلف و دیگر اهداف صورت گرفته است. در نتیجه، تروریسم به مهم‌ترین مشغله ذهنی سیاستمداران، نیروهای پلیسی، روزنامه‌نگاران و نویسندگان تبدیل شده است و در واقع دیگر تروریسم معطوف که یک کشور خاص نمی‌باشد بلکه این مسئله امنیت جهانی^۱ را در معرض تهدید قرار داده است و برای مقابله با آن نیز اجماع و ائتلاف جهانی می‌تواند کارساز و تعیین‌کننده باشد (فردمن، ۲۰۰۲: ۵۳).

مورد هدف قرار گرفتن برج‌های دوقلو و ساختمان تجارت جهانی در ایالات متحده نقطه عطفی در جایگاه گروه‌های تروریستی در عرصه امنیت جهانی محسوب می‌گردد. ماهیت

گروه‌های تروریستی و ابزار و شیوه‌های اقدام آن‌ها در حال دگرگونی و پیچیده شدن است. سلسله‌مراتب و سازمان آن‌ها نسبت به گذشته تغییر کرده و فناوری اطلاعات و ارتباطات، زمینه‌هایی را فراهم آورده است که آن‌ها می‌توانند ضمن پراکندگی در سطح جهان و ناشناخته قانون، ارتباطات و سازماندهی به مراتب بهتر و موثرتری داشته باشند.

گفته می‌شود آن‌ها به سلاح‌های کشتار جمعی شیمیایی، بیولوژیک و ابزارهای جنگ اطلاعاتی و احتمالاً مواد هسته‌ای دسترسی دارند که بهره‌گیری و استفاده از این مواد می‌تواند تلفات فاجعه‌بار و غیرقابل جبرانی را برای امنیت جهانی به همراه داشته باشد. این گروه‌ها و افراد برخلاف دولت‌ها چندان قابل شناسایی نیستند، همچون دولت‌ها از نظر حقوق بین‌الملل مسئولیتی ندارند و انجام اقدامات تلافی‌جویانه علیه آن‌ها بسیار مشکل است. تروریسم از جمله مسائل و مشکلاتی است که دیگر از سطح ملی کشورها فراتر رفته و در قالب امنیت بین‌الملل قابل تبیین و تفسیر می‌باشد. هم‌اکنون دیگر با افزایش عملیات‌های تروریستی در سطح جهان به یک مشکل و معضل جهانی و یک نگرانی کلی در سطح جهان تبدیل شده است و البته برای حل آن، به دستورالعملی اجرایی و رسمی در سطح جهان احساس نیاز می‌شود. البته همچنان که قبلاً هم ذکر گردید وقوع حملات ۱۱ سپتامبر دربرگیرنده پیام جهانی شدن پدیده تروریسم و پیوستگی امنیت در سراسر جهان بود. این حادثه نشان داد که ما در جهان به هم وابسته‌ای زندگی می‌کنیم که در آن، همه جهانیان یک واقعه را شاهدند؛ بنابراین، با جهانی که یکپارچه شده است و نیز ناامنی‌های همگانی آن روبرو می‌باشیم.

این حادثه نشان داد که در این دهکده جهانی، کشورها آن‌چنان به یکدیگر وابسته‌اند که ناامنی در یکی از آن‌ها خیلی زود به دیگر کشورها سرایت می‌کند. ایجاد جو ناامنی بر کل جهان مهم‌ترین پیامد این حادثه بود. به عبارت دیگر مشخص شد که امروزه، ابرقدرت سه‌بعدی جهان نیز نمی‌تواند امنیت ملی خود را بدون برقراری امنیت بین‌المللی و به صورت یک‌جانبه تأمین کند. حدود دو قطعنامه ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ در شورای امنیت سازمان ملل به اتفاق آراء در خصوص مبارزه با تروریسم به‌عنوان یک تهدید بالقوه برای امنیت جهانی و بین‌المللی و محکومیت کلیه اعمال تروریستی بین‌المللی نشانگر خواست جامعه بین‌الملل در برخورد با

تروریسم به‌عنوان یک تهدید فراگیر جهانی است (ضیایی فر، ۱۳۸۵: ۱۰۴).

در دنیای معاصر، گونه جدیدی از تروریسم به ظهور رسیده است. در گذشته، جناح‌های سیاسی از تروریست‌ها پشتیبانی می‌کردند، اما در آینده، تروریست‌ها افراد همفکر و همسویی خواهند بود که در قالب گروه‌های کوچک و ظاهراً، به‌تنهایی و از راه ارسال محموله‌ها و مکاتبات حاوی مواد منفجره و کشنده به ترور اقدام خواهند کرد. شناسایی تروریست‌هایی که به‌تنهایی و در قالب گروه‌های کوچک عمل می‌کنند، بسیار دشوار است. در واقع با پایان قرن بیستم تروریسم جایگزین جنگ‌های بزرگ قرن‌های گذشته شده است. و البته این موضوع در بعدی گسترده‌تر امنیت جهانی را نسبت به گذشته به مخاطره افکنده است. همان‌طور که بیان گردید مشخص نبودن ماهیت حملات تروریستی و جنبه غیرقابل‌شناسایی بودن این حملات التهاب و نگرانی جامعه جهانی را نسبت به پیامدهای مصیب بار این حملات دوچندان کرده است. به همین دلیل است که امروزه اجماعی که جامعه جهانی در خصوص مقابله با تروریسم ایجاد نموده است در هیچ دوره‌ای از نظام و سیاست بین‌الملل نظیر آن به چشم نمی‌خورد. بنابراین انتظار می‌رود با تلاش دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی مؤثر همچون سازمان ملل متحد، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و سایر سازوکارهای نهادمند عرصه سیاست بین‌الملل و حقوق بین‌الملل تا حد زیادی از آثار مخرب و عالم‌گیر این پدیده نوین جهانی (تروریسم) جلوگیری به عمل آید تا از این طریق امنیت جامعه جهانی در معرض تهدید جدی و غیرقابل‌جبران قرار نگیرد (براون، ۲۰۰۷: ۳۰).

۳. تروریسم هسته‌ای

۳-۱- اشکال و اقسام تروریسم هسته‌ای

در اقدامات تروریستی هسته‌ای، ابزار یا مواد هسته‌ای یا هدف حمله تروریست‌ها قرار می‌گیرند و یا به‌عنوان وسیله‌ای برای تهدید یا حمله به دولت‌ها یا شهروندان، از آن‌ها استفاده می‌شود. در عین حال باید دانست که در پی توافق جهانی و پیشنهادهای اسناد بین‌المللی، اقدامات تروریستی هسته‌ای صرفاً منحصر به تهدید به استفاده از مواد هسته‌ای یا استفاده عملی از آن‌ها نیست و علاوه بر آن، شامل مراطی می‌شود که از تهیه و تصاحب مواد هسته‌ای

آغاز و به انفجار آن‌ها می‌انجامد (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۸۸). در واقع اقدامات تروریستی هسته‌ای را می‌توان بر اساس چهار نوع فعالیت تبیین نمود:

۱-۱-۳- سرقت یا سلاح‌های هسته‌ای آماده

فناوری هسته‌ای و تولید تسلیحات اتمی و رادیواکتیو در انحصار دولت‌های قدرتمند و پیشرفته است. تولید این تسلیحات به لحاظ مخاطراتی که ساخت و آزمایش این قبیل سلاح‌ها دارند، بیشتر مایل به تصاحب آن‌ها هستند تا انجام فرایند ساخت و تولید آن‌ها. بر اساس یک آمار غیررسمی در حدود سی هزار سلاح و ادوات هسته‌ای در سرتاسر جهان تولید و انبار گردیده است. در این میان، چند صد سلاح در خطر سرقت تروریست‌ها یا مجرمانی قرار دارند که می‌توانند آن‌ها را به سازمان‌های تروریستی فروخته و یا با انگیزه‌های عقیدتی در اختیار آن‌ها قرار دهند. سازمان‌های تروریستی پیشرفته به‌ویژه آن‌هایی که به‌صورت فرامرزی فعالیت می‌کنند، برای بالا بردن تأثیر اقدامات خویش و نیل به اهدافشان برای بهره‌برداری نظامی و یا عملی تمایل شدیدی به دسترسی به سلاح‌ها و لوازم هسته‌ای دارند. بسیاری از کارشناسان غربی بر این باورند که احتمال تحویل سلاح‌های هسته‌ای از سوی دولتی که به گروه‌های تروریستی به دلایل گوناگون بسیار ضعیف به نظر می‌رسد (صالح رضایی، ۱۳۸۱: ۵۶). نکته‌ای که در ارتباط با این موضوع قابل ذکر می‌باشد این است که تروریست‌ها به دلیل مخاطراتی که در نحوه به‌کارگیری این تسلیحات وجود دارد، ترجیح می‌دهند با قاچاق یا فروش آن‌ها، گروه‌ها یا افراد ناآگاه یا تندرو و یا حداقل متخصص را به استفاده از آن‌ها بگمارند. با این وجود، برخی از گروه‌های تروریستی نظیر القاعده، فعالانه به دنبال تصاحب تسلیحات هسته‌ای هستند. القاعده در سال ۱۹۹۴ در پی خرید اورانیوم غنی شده بوده که البته نتوانسته در این مورد موفقیتی به دست آورد (عالی پور، ۱۳۸۵: ۵۹۰).

همان‌طور که بیان گردید احتمال تحویل سلاح‌های هسته‌ای از سوی یک دولت به گروه‌های تروریستی امر محالی است. ترس از اقدام و مقابله کشور هدف و عکس‌العمل جامعه بین‌المللی، احتمال عدم تسلط بر گروه‌های تروریستی مسلح به سلاح‌های هسته‌ای و بی‌میلی نسبت به تحویل سلاح‌های هسته‌ای به‌طرف دیگر به دلیل مشکل ذاتی دستیابی

به آن‌ها، عواملی هستند که احتمال کمک دولتی‌ها را کاهش می‌دهد. به دلیل آنکه تصاحب و خرید و فروش مواد هسته‌ای و رادیواکتیو، هم بر اساس مقررات داخلی ممنوع است و هم قوانین بین‌المللی مجازات سنگینی برای آن تعیین نموده است، گروه‌های تروریستی ناگزیر می‌بایست این مواد را مورد سرقت قرار دهند یا اینکه به صورت غیرمجاز تحصیل نمایند. موجبات سرقت یا تحصیل غیرمجاز مواد هسته‌ای و استفاده از آن‌ها، از زمان فروپاشی شوروی فراهم آمده است. فروپاشی این کشور که در زمره بزرگ‌ترین تولیدکننده تسلیحات جنگی و به‌ویژه تسلیحات اتمی به شمار می‌رفت، موجب عدم کنترل دقیق دولت‌های تازه تأسیس شده بر کارخانه‌ها تولید مواد هسته‌ای شد و گروه‌های تروریستی فرصت مناسبی برای خرید و تصاحب یا سرقت مواد هسته‌ای به دست آوردند. و با این جریان امنیت جامعه بین‌المللی یک‌بار دیگر با خطر بزرگی روبرو گردید که تنها مقابله جامعه جهانی می‌تواند از آثار زیان‌بار آن تا حد زیادی بکاهد (عالی پور، ۱۳۸۵: ۵۹۱).

۲-۱-۳- سرقت یا تحصیل غیرمجاز مواد لازم برای ساختن سلاح‌های هسته‌ای

راه دیگر دستیابی تروریست‌ها به سلاح‌های هسته‌ای تهیه مواد لازم می‌باشد. دستیابی به سلاح هسته‌ای با قابلیت کاربرد نظامی از توان اغلب سازمان‌های تروریستی خارج است. مبارزه با تروریسم به رهبری ایالات متحده موجب شده تا کمتر کشوری وقت، مکان منابع و تخصص لازم برای ساختن چنین سلاح پیچیده‌ای و در نتیجه قرار دادن آن در اختیار سازمان‌های تروریستی را به دست آورند. از سویی دیگر این نوع از اقدامات تروریستی هسته‌ای نسبت به نوع قبلی که ذکر گردید، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد؛ زیرا تبدیل مواد شکافت پذیر به مواد هسته‌ای آماده، مستلزم دانش دقیق و امکانات پیچیده‌ای است و بدون کمک دولت‌ها، گروه‌های تروریستی امکان انجام آن را نخواهند داشت. در عین حال، باید به این موضوع توجه نمود که به مرور زمان و با کمک برخی از دولت‌های حامی اقدامات تروریستی، به‌طور قطع امکان تبدیل مواد شکافت پذیر به مواد هسته‌ای آماده از سوی گروه‌های تروریستی را فراهم خواهد ساخت (سرتیپی، ۱۳۸۶: ۶۵).

تهیه مواد هسته‌ای هدف چندین گروه و از مجله آم‌شیزیکو و القاعده بوده است. اما

اقدامات آن‌ها در دهه ۹۰ با شکست مواجه گردید. اما خطر دسترسی تروریست‌ها به مواد هسته‌ای هنوز هم قابل توجه است. مقدار مواد هسته‌ای پراکنده در بخش‌های نظامی و غیرنظامی در سرتاسر جهان بسیار زیاد است. گراهام آلیون از دانشگاه هاروارد می‌گوید: «هم‌اکنون پلوتونیوم و اورانیوم غنی‌سازی شده درجه بالای کافی برای ساختن ۲۴۰/۰۰۰ سلاح هسته‌ای در سطح جهان وجود دارد».

در بسیاری از کشورها این قبیل مواد تحت نظارت و حفاظت کافی قرار داشته، اما تدابیر امنیتی در برخی از کشورها ضعیف است. به همین دلیل گزارش‌های اختلاس، سرقت، یا قاچاق مواد هسته‌ای از تأسیسات به‌طور منظم وجود دارد. در این زمینه، کشورهای تازه استقلال‌یافته، شوروی سابق بیشتر به دلیل مقادیر زیاد مواد موجود در این کشورها موجب نگرانی خاص هستند. تاکنون اغلب گزارش‌های دریافت شده در این زمینه نشان دارد که مواد مبادله شده، مصارف نظامی نداشته، اما خطر همچنان وجود دارد (عالی پور، ۱۳۸۵: ۵۹۳).

۳-۱-۳- تخریب و حمله راکتورها و دیگر تأسیسات هسته‌ای

اگرچه معمولاً در مورد تأسیسات هسته‌ای تدابیر امنیتی شدیدی اتخاذ می‌گردد اما حمله تروریست‌ها به ساختمان تجاری جهان و برج‌های دوقلو «۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱»، هراس ناشی از تخریب یا ایجاد اختلال در تأسیسات هسته‌ای توسط تروریست‌ها را دوچندان کرده است. راکتورها و سایر بخش‌های چرخه سوخت هسته‌ای مانند غنی‌سازی اورانیوم، انبار، یا تأسیسات باز فراوری سوخت مصرف شده نسبت به حملات تروریست بسیار آسیب‌پذیر هستند. تروریست‌ها می‌توانند با حملات انتحاری هوایی، حمله با بمب‌های کامیونی به تأسیسات هسته‌ای، خطر امکان انتشار مواد هسته‌ای از تأسیسات را فراهم نموده و موجبات آلودگی شدید ناشی از مواد رادیواکتیو را در محیط اطراف تأسیسات هسته‌ای را فراهم آورند. تأسیسات هسته‌ای به‌طور منظم از سوی گروه‌های تروریستی با قلمرو وسیعی از انگیزه‌های مختلف مورد تهدید قرار دارند. گرچه گروه‌هایی با انگیزه‌های سیاسی مانند جدایی‌طلبان باسک و همچنین جدایی‌طلبان چین حملاتی را انجام داده‌اند، اما به‌طور سنتی، گروه‌های ضد هسته‌ای بخش قابل توجهی از این روند را تشکیل می‌دهند. حتی برخی برای

عقیده‌اند که برنامه ریزان حملات ۱۱ سپتامبر طرح حمله به یکی از تأسیسات هسته‌ای ایالات متحده را در دست اقدام داشتند. که در نهایت به اجرا درنیامد. به عقیده کارشناسان بعید است که گروه‌های ضد هسته‌ای یا گروه‌های زیست‌محیطی موجب حادثه‌ای از قبیل آنچه گفته شده گردند. اما کشورهای دارنده تأسیسات هسته‌ای می‌بایست تدابیر بسیار ویژه‌ای را برای حفاظت و حراست از تأسیسات هسته‌ای خود اتخاذ نمایند. راکتورهای هسته‌ای امروز جهان مورد محافظت و حراست قرار دارند اما کمی لغزش در این زمینه کشورهای دارنده تأسیسات در راکتورهای هسته‌ای را با حوادث غیرقابل جبرانی مواجه خواهد ساخت (رنه برس، ۱۹۸۹: ۴۸).

۴-۱-۳- وسایل انتشار بمب‌های کثیف^۱

در مورد بمب‌های کثیف ذکر این نکته ضروری به نظر می‌رسد که حتی مواد هسته‌ای درجه پایین نیز می‌توانند در ساخت بمب کثیف مورد استفاده قرار گیرند. این دسته از مواد قابلیت کاربردی وسیعی در بخش‌های نظامی و غیرنظامی داشته و چون در پزشکی و به‌ویژه در رادیولوژی بیمارستان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند به راحتی می‌توانند مورد استفاده تروریست‌ها قرار گیرند. به‌عنوان مثال، سسیوم - ۱۳۷ معمولاً توسط بخش رادیولوژی بیمارستان‌ها استفاده می‌گردد. این گونه مواد هسته‌ای درجه پایین یا مواد رادیواکتیو کاربردهای زیاد داشته، تحت حفاظت کمتری بوده و در نتیجه در برابر سوءاستفاده گروه‌های تروریستی آسیب‌پذیرتر می‌باشند.

برای مثال در سال ۱۹۵۵، جدایی‌طلبان چچن یک بمب کثیف حاوی سسیوم در پارکی در مسکو جا گذاشتند. مجموعه شرایط مذکور و این نکته که تنها با استفاده از انفجار حاصل از مواد منفجره متعارف می‌توان باعث انتشار تشعشعات رادیولوژیک نشد، باعث شده است تا این سلاح از مصونیت خاصی برای تروریست‌ها برخوردار گردد. در نهایت بایستی اذعان نمود که فارغ از اقدامات تروریستی مقدماتی نظیر تهیه، سرقت، تحصیل غیرمجاز و یا خریدوفروش مواد هسته‌ای، می‌توان گفت که تروریسم هسته‌ای به سه شیوه در عالم خارج

نمود می‌یابد: نخست به کارگیری مواد شکافت پذیر یا اورانیوم غنی شده^۱، دوم به کارگیری وسایل انتشاردهنده مواد رادیولوژیکی در محیط نظیر بمب‌های کثیف و بالاخره حمله به تأسیسات هسته‌ای (عالی پور، ۱۳۸۵: ۵۹۱).

به هر ترتیب مقابله با تروریسم هسته‌ای غیر از مواردی که اشاره گردید مستلزم برنامه‌های جهانی است که اعمال کنترل و نظارت دقیق بر مواد هسته‌ای را به اجرا بگذارد. جامعه جهانی با انعقاد معاهداتی که از طریق آن بتواند انتقال احتمالی سلاح‌ها و مواد تسلیحاتی هسته‌ای از کشورهای مختلف جهان را ردیابی نماید، بر وظیفه کشورهای هسته‌ای در چارچوب معاهده APT تأکید کرده و نابودی زرادخانه‌های هسته‌ای این کشورها را مورد توجه قرار دهد، می‌تواند گام مهمی در جهت حفاظت و حراست از مواد هسته‌ای برداشته و امنیت جامعه جهانی را تأمین نماید.

۲-۳- تروریسم هسته‌ای؛ مواضع سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌ها

به خاطر ماهیت مخرب سلاح‌های هسته‌ای و عواقب بسیار وخیم ناشی از وقوع حوادث در تأسیسات هسته‌ای همواره این موضوع هم از سوی سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و هم از سوی دولت‌ها چه به صورت فردی و چه جمعی مورد توجه قرار گرفته است. جامعه جهانی بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر تمام تلاش خود را برای خشکاندن ریشه تروریسم بسیج نموده است و هم‌اکنون نیز با مطرح شدن پدیده تروریسم هسته‌ای که به مراتب مخرب‌تر و زیان‌بارتر از قبل می‌باشد سعی در مقابله با آن با اجماع بیشتری دارند. در این تحقیق در دو بخش موضع سازمان‌های بین‌المللی که اهم آن‌ها در اینجا آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و سازمان ملل متحد می‌باشد و همچنین موضع کشورها که از یک سو مواضع آمریکا و روسیه و از سوی دیگر موضع سایر دولت‌ها مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۲-۳- سازمان‌های بین‌المللی

الف) سازمان ملل متحد

شورای امنیت: در راستای مبارزه با تروریسم هسته‌ای تلاش‌های زیادی در حال

1. Improvised nuclear device

شکل‌گیری است. شورای امنیت سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۴ با تصویب قطعنامه ۱۵۴۰ از کشورهای عضو درخواست نموده از دستیابی کشورها و بازیگران غیرهسته‌ای به تسلیحات کشتار جمعی و یا نظایر آن‌ها جلوگیری و ممانعت نمایند.

مجمع عمومی: روسیه در سال ۱۹۹۷ پیش‌نویس کنوانسیون بین‌المللی برای سرکوب اقدامات تروریست هسته‌ای به سازمان ملل متحد ارائه نمود. گفتگوهای قریب به هشت سال پیرامون این کنوانسیون صورت پذیرفت و کمیته ویژه‌ای در مجمع عمومی سازمان ملل برای این منظور تشکیل گردید. سرانجام مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ۱۳ آوریل ۲۰۰۵ به اتفاق آراء، کنوانسیون بین‌المللی سرکوب اقدامات تروریسم هسته‌ای را در ۲۸ ماده به تصویب رساند. این کنوانسیون که از ۱۴ سپتامبر آماده امضا گردیده و ۳۰ روز پس از تصویب بیست و دومین دولت لازم‌الاجرا می‌گردد، لزوم همکاری‌های بین‌المللی را در پیگرد و زمینه‌یابی تروریسم هسته‌ای و نیز استرداد و انتقال مجرمین تصریح می‌کند. این کنوانسیون اولین کنوانسیون بین‌المللی ضد تروریستی است که پس از حملات ۱۱ سپتامبر تصویب شده است (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۹۳). محکوم نمودن فعالیت‌های تروریستی، مطرح نمودن تروریسم هسته‌ای به‌عنوان یک دغدغه جهانی از جمله نکات برجسته این کنوانسیون می‌باشد. در نهایت بایستی اذعان نمود که هدف مهم این کنوانسیون ارائه یک چارچوب نهادمند و حقوقی برای برخورد‌های مؤثر و ممانعت از اقدامات تروریسم هسته‌ای و اقدامات کمکی در صورت عملی شدن حمله تروریست‌های هسته‌ای است. بر اساس مفاد این کنوانسیون در اختیار داشتن و یا استفاده از مواد هسته‌ای برای کشتن انسان‌ها و خسارت به اموال و محیط‌زیست جرمی جنایی شناخته شده است. هدف پیمان مذکور، به نوعی ایجاد چارچوبی جهانی برای مبادله اطلاعات است تا از وقوع پدیده تروریسم هسته‌ای پیشگیری به عمل آید (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۹۴).

ب) آژانس بین‌المللی انرژی اتمی^۱

آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، به‌عنوان مرتبط‌ترین و تخصصی‌ترین سازمان بین‌المللی در زمینه مسائل هسته‌ای، موضوع قاچاق مواد هسته‌ای و رادیواکتیو را در سال ۱۹۹۴ در

1. International Agency Energy Atomic (IAEA)

دستور کار خود قرار داد و تا سال ۱۹۹۹ که موضوع تقریباً از دستور کار آن خارج گردید، شش قطعنامه را در زمینه پیشگیری و مبارزه با قاچاق مواد هسته‌ای و دیگر مواد پرتوزا تصویب نمود. این قطعنامه پس از بیان نگرانی جامعه بین‌المللی از وضعیت و مشکل پدید آمده، اعلام کرده بود که در وهله نخست، مسئولیت پیشگیری از قاچاق مواد هسته‌ای و مقابله با آن بر عهده خود دولت‌هاست و این دولت‌ها هستند که باید از طریق اتخاذ تدابیر لازم، از جمله تقویت سیستم ملی حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای خود، مانع از بروز وقایع جبران‌ناپذیر در سطح ملی و بین‌الملل شوند. قطعنامه‌های مزبور، همین‌طور، از دولت‌های عضو درخواست نمودند که همکاری بین‌المللی برای مقابله و مبارزه با قاچاق مواد هسته‌ای را به‌عنوان یک اصل اساسی در میان خود مدنظر قرار دهند و در صورت لزوم به یکدیگر کمک کنند (آپلگارس، ۲۰۰۵: ۱).

دکتر آنیتا نیلسون رئیس اداره امنیت هسته‌ای آژانس در ارتباط با برنامه جدید و استراتژی آژانس در مورد مقابله با تروریسم هسته‌ای در یک سخنرانی در موسسه روابط بین‌الملل رویال لندن گفت: «در صورت مشاهده تهدیدات بیشتر تروریسم جهانی، آژانس در خصوص مقابله با آن راهکارهای جهانی ارائه می‌نماید». تلاش آژانس در جهت مقابله با دستیابی تروریست‌ها به پلوتونیوم و اورانیوم غنی‌شده در سطحی بالا برای ساخت یک وسیله انفجار آمیز هسته‌ای صورت می‌گیرد. این طرح آژانس دربرگیرنده چهار تهدید اساسی است: سرقت تسلیحات هسته‌ای، سرقت مواد هسته‌ای، سرقت مواد رادیواکتیو و تخریب.

دکتر نیلسون همچنین با اشاره به خطرات مهیب ناشی از وقوع پدیده تروریسم هسته‌ای اقدامات و توانایی‌های آژانس را برای مقابله با آن ناکافی دانسته و خواهان حضور و تلاش سازمان‌های بیشتری برای مقابله با این پدیده خطرناک هسته‌ای است (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۹۲). علاوه بر تصویب یکسری قطعنامه، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی فعالیت‌هایی در راستای اجرای مسئولیت‌های خود بر اساس قطعنامه‌های مذکور و مقابله جدی با مسئله قاچاق مواد هسته‌ای انجام داد که به طور خلاصه عبارت‌اند از:

- کمک به دولت‌های عضو آژانس برای تدوین قانون ملی خود راجع به حراست و حفاظت مواد هسته‌ای که در قالب پروژه‌های همکاری صورت گرفته است.

-تلاش در جهت تأسیس پایگاه اطلاعاتی برای ثبت وقایع قاچاق مواد هسته‌ای که حدود پنجاه دولت عضو آن هستند و از سال ۱۹۹۳ تا اواخر سال ۲۰۰۱ توانسته است ۲۰۲ مورد قاچاق مواد هسته‌ای و رادیواکتیو را به ثبت برساند.

-تدوین و تهیه دستورالعمل‌های ایمنی هسته‌ای که با کمک دولت‌های عضو و سایر سازمان‌های بین‌المللی برای پیشگیری، کشف و واکنش در مقابل قاچاق مواد هسته‌ای و رادیواکتیو انجام شده است.

-برگزاری دوره‌های آموزشی مختلف از سال ۱۹۹۴ در زمینه پیشگیری و مبارزه با قاچاق مواد هسته‌ای که هدف این دوره‌ها آموزش آخرین دستاوردهای علمی و فنی در زمینه مبارزه با قاچاق مواد هسته‌ای و رادیواکتیو به مسئولان و کارکنان تأسیسات هسته‌ای بوده است.

-ارائه کمک به توسعه حراست فیزیکی ملی کشورها که در چارچوب کمک‌های فنی و مالی قابل توجهی به کشورهای اروپای شرقی و آسیای میانه صورت گرفته است (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۹۶).

۲-۲-۳- موضع‌گیری دولت‌ها

الف) ایالات متحده آمریکا

ایالات متحده بعد از حملات ۱۱ سپتامبر فضا را مناسب دانسته و کارایی بازدارندگی هسته‌ای و عدم گسترش سلاح‌های هسته‌ای را مورد بازبینی مجدد قرار داد. بر اساس این بازبینی ایالات متحده سیاستی اتخاذ نمود که به حمله پیشگیرانه^۱ معروف است. بر این اساس دولت آمریکا نیز مراقبت شدید و جدی کشورها از ساخت مواد هسته‌ای خواستار شده است. دولت ایالات متحده همچنین خواهان تدابیر شدید امنیتی از سوی کشورها برای ممانعت از دستیابی گروه‌های تروریستی به فناوری و سرقت مواد هسته‌ای و حمله به نیروگاه‌ها، شده است. در واقع ایالات متحده خود را به‌عنوان سردمدار مقابله با اقسام با تروریسم از جمله تروریسم هسته‌ای خود را مکلف به طراحی برنامه‌های هدفمند برای مقابله با دستیابی گروه‌های تروریستی به مواد هسته‌ای می‌داند (دریایی، ۱۳۸۱: ۷۰).

کارشناسان هسته‌ای ایالات متحده همواره نگرانی خود را در خصوص وجود امنیت در برخی از سیاست‌های هسته‌ای در کشورهای متعلق به شوروی سابق را اعلام نموده و آن را به‌عنوان یک تهدید جدی برای جامعه جهانی قلمداد نموده‌اند. ایالات متحده آمریکا برنامه‌های خاصی برای تأمین بودجه برای بالا بردن ضریب امنیت این سایت‌ها اختصاص داده است طوری که می‌گویند این کشور سالانه حدود یک میلیارد دلار در این راه هزینه می‌کند. آمریکا بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر هم تدابیر شدیدی در اطراف نیروگاه‌های هسته‌ای خود اتخاذ نمود و به انجام انگشت‌نگاری از اتباع خارجی مبادرت ورزید. اما با وجود تمام این اقدامات، سیاست کشورهای هسته‌ای، خود عاملی برای تلاش کشورهای غیرهسته‌ای برای دستیابی به فناوری پیشرفته هسته‌ای تبدیل شده است، زیرا کشورهای دارای زرادخانه هسته‌ای حتی مانع تلاش کشورهای دیگر در عرصه استفاده از فناوری صلح‌آمیز هسته‌ای شده و این تعبیر را به ذهن متبادر می‌کنند که نوعی قلدری هسته‌ای برای اعمال فشار بر کشورهای غیرهسته‌ای اعمال می‌شود.

ایالات متحده برای مقابله با تروریسم هسته‌ای ضمن تأکید بر نقش آژانس بین‌المللی انرژی اتمی همواره بر موارد زیر تأکید نموده است:

- کمک به کشورها برای ارزیابی سیستم حفاظتی خود، همکاری با سایر کشورها برای ردیابی قاچاق مواد و تجهیزات هسته‌ای.

- تأکید بر اینکه آژانس و سیستم تقویت‌شده بازرسی آن نقش محوری در حفظ امنیت بین‌المللی دارد.

- اعلام آمادگی ایالات متحده آمریکا برای ارائه کمک به آژانس بین‌المللی انرژی اتمی جهت ایجاد مرکز اطلاعاتی در خصوص قاچاق مواد و تجهیزات هسته‌ای.

- برای پوشش برخی از هزینه‌های مبارزه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی با تروریسم هسته‌ای آمریکا کمک داوطلبانه معادل ۱/۲ میلیون دلار به آژانس ارائه می‌دهد (دریایی، ۱۳۸۱: ۷۲).

ب) روسیه

روسیه نیز همانند ایالات متحده آمریکا لزوم و ضرورت مقابله با پدیده تروریسم هسته‌ای

را به صورت جدی دنبال کرده است. از زمان فروپاشی اتحاد شوروی در سال ۱۹۹۱، تهدیدی که روسیه را همواره نگران ساخته است این بوده که زرادخانه‌های عظیم هسته‌ای این کشور ممکن است به دست تروریست‌ها بیفتند. طی چهار سال گذشته، روسیه با باز نمودن درهای خود به روی سازمان مشارکت جهانی امکان تسریع روند نابودی زیر دریایی‌های اتمی و محافظت از کلاهک‌ها و مواد هسته‌ای را فراهم نمود و اطمینان داد که در آینده‌ای نزدیک انبارهای عظیم سلاح‌های شیمیایی شوروی هم نابود خواهد شد. روسیه همواره نقشی بین‌المللی قابل توجهی در برخی مسائل امنیتی هسته‌ای و منع تکثیر سلاح‌های اتمی ایفا نموده است (بیدن، ۱۹۹۹: ۲۳).

اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده بر سر ایجاد راکتورهای تحقیقاتی در کشورهای مختلف جهان و تأمین سوخت اورانیوم غنی شده یا HEV که می‌توانست در انجام آزمایش‌ها و یا تولید ایزوتوپ‌های پزشکی مورد استفاده قرار بگیرد، باهم رقابت می‌کردند. در آن زمان چنین دانشی، استفاده به‌طور کامل صلح‌آمیز از فناوری هسته‌ای محسوب می‌شد. اما در سال‌های بعد بیشتر این راکتورهای تحقیقاتی در وضعیتی بی‌ثبات به حال خود رها شدند و یا در برخی موارد سر از کشورهای در حال جنگ درآوردند که سوخت اورانیوم غنی شده آن‌ها ماده‌ای قابل دسترسی برای یک بمب ساز غیر حرفه‌ای - می‌توانست در اختیار تروریست‌های هسته‌ای قرار بگیرد. در سال‌های اخیر روسیه و ایالات متحده اقدام به رفع اثرات خطرناک به‌جامانده از جنگ سرد نموده‌اند. در چند سال گذشته، روسیه در پاک‌سازی سایت راکتور ونیکا واقع در یوگسلاوی سابق و سایت راکتور لاتویا در رومانی از مواد هسته‌ای، مشارکتی تعیین‌کننده داشت.

هم‌اکنون روسیه در حال همکاری با ازبکستان برای پاک‌سازی سوخت اورانیوم غنی شده از راکتور تحقیقاتی تاشکند می‌باشد. در هر یک از این موارد، روسیه بدون شک رهبری و مدیریت تعیین‌کننده‌ای در عرصه بین‌الملل داشته است و البته این رهبری می‌تواند شامل گروه هشت نیز بشود. بر اساس آنچه بیان شد بایستی اذعان نمود که روسیه نیز گام‌های مثبت و تأثیرگذاری در خصوص مبارزه جدی با تروریسم هسته‌ای برداشته است. بسیاری از سایت‌های هسته‌ای را که می‌توانستند خطرات مصیبت‌باری را در پی داشته باشند از سوی

روسیه پاک‌سازی شده و از هرگونه تهدیدی جدی برای امنیت جامعه بین‌الملل جلوگیری به عمل آمده است. براین اساس نمی‌توان در بحث مبارزه با تروریسم و به‌ویژه تروریسم هسته‌ای تنها از ایالات متحده به‌عنوان تنها کشور درگیر یاد نمود بلکه روسیه نیز همپای سیاست‌های آمریکا در این زمینه به فعالیت پرداخته و اقدامات متمرثی به سرانجام رسانده است که در این نوشتار از پاک‌سازی چند راکتور هسته‌ای توسط این کشور به‌عنوان صحت ادعای موضوع فوق نام برده شد (بیدن، ۱۹۹۹: ۲۳).

ج) سایر کشورها

غیر از موضع‌گیری و اقدامات دو کشور ایالات متحده و روسیه، بررسی موضع سایر کشورها هم در خصوص تروریسم هسته‌ای در اجلاس کنفرانس عمومی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نمود پیدا می‌کند. در این اجلاس عمومی آژانس با تصویب قطعنامه GC(45)/RES/19B با اجماع از دبیر کل خواست تا با بازنگری کلی در فعالیت‌ها و برنامه‌های آموزشی آژانس بین‌المللی انرژی اتمی زمینه تقویت اقدامات آژانس برای جلوگیری از اقدامات تروریستی به‌وسیله مواد هسته‌ای و سایر مواد پرتوزا را فراهم آورد. موضع تعدادی از کشورها در این اجلاس عبارت است از: مراکشی به نمایندگی از گروه آفریقا اعلام نمود که درگیر شدن آژانس در مبارزه علیه تروریسم یک فعالیت جدیدی برای آژانس محسوب می‌شود و این کار جدید نیازمند تأمین مالی می‌باشد و تأمین بودجه می‌بایست به‌صورت خارج از شمول صورت پذیرد. تروریسم هسته‌ای یک خطر جهانی است و باید با آن به‌صورت جهانی رفتار نمود (دریایی، ۱۳۸۱: ۷۶).

مصر به نمایندگی از کشورهای گروه ۷۷ اعلام نمود که سازوکار تأمین بودجه مبارزه با تروریسم باید کاملاً روشن شود همچنین ساختار این مبارزه نیز در چارچوب فعالیت‌های آژانس باید تعریف شود. تا توازن بین فعالیت‌های مختلف آژانس حفظ شود. مکزیکی به نمایندگی از گروه کشورهای آمریکای لاتین اعلام نمود ما از هرگونه فعالیت جدید در قالب آژانس که بخواهد هزینه‌های جدیدی را بر ما تحمیل نماید نگران هستیم. نحوه تأمین مالی مبارزه با تروریسم هسته‌ای باید بر اساس کمک‌های داوطلبانه باشد و مسئولیت اصلی در

مبارزه با تروریسم هسته‌ای به عهده کشورهای عضو می‌باشد.

بلژیک به نمایندگی از اتحادیه اروپا ضمن تشکر از تلاش دبیرخانه برای تهیه سند مزبور اعلام داشت که در سند مزبور احتمال‌های مختلف برای تروریسم هسته‌ای مورد بررسی قرار گرفته است و اساس خوبی برای اقدامات آینده محسوب می‌گردد. چون تروریسم هسته‌ای اولویت اصلی جامعه بین‌المللی در شرایط امروزی است ما باید اقداماتی را برای مقابله با آن در چارچوب آژانس آغاز نماییم. از آنجاکه مسئولیت اصلی در مقابله با تروریسم بر عهده کشورهاست، از کلیه کشورها می‌خواهیم که هر چه زودتر به کنوانسیون حفاظت فیزیکی از تأسیسات هسته‌ای بپیوندند و همچنین تلاش‌های انعقاد کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد هسته‌ای را با جدیت پیگیری نمایند (دریایی، ۱۳۸۱: ۷۷).

کشورهای در حال توسعه نیز در سخنرانی‌های خود عمدتاً به موارد زیر اشاره کرده‌اند:

- تروریسم هسته‌ای یک خطر جهانی است و باید با آن به صورت جهانی برخورد نمود. و همچنین ساختار مطلوب برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای ایجاد ساختاری مستقل در داخل دبیرخانه می‌باشد.

- مبارزه با تروریسم هسته‌ای نباید به هزینه سایر اقدامات آژانس در زمینه‌های مختلف مخصوصاً استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای صورت پذیرد و اعمال مبارزه با تروریسم توسط آژانس نباید به نحوی باشد که توازن در اقدامات دبیرخانه را به هم بزند.

- تأکید بر اینکه مبارزه با تروریسم هسته‌ای نباید خدشه‌ای به استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای وارد سازد.

- مبارزه با تروریسم هسته‌ای باید در سایر اقداماتی که در نیویورک برای مبارزه جهانی با تروریسم می‌شود پیگیری گردد.

- تأکید بر لزوم اولویت‌بندی با توجه به محتمل بودن خطرانی که برای تأسیسات و مواد هسته‌ای وجود دارد.

کشورهای غربی هم ضمن حمایت از اقدامات ایالات متحده در مقابله با تروریسم هسته‌ای به مواردی اشاره نمودند:

- خطر تروریسم هسته‌ای فقط کشورهای دارنده مواد و تأسیسات هسته‌ای را تهدید

- نمی‌کند بلکه کل کشورهای جهان را مورد تهدید قرار می‌دهد.
- برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای باید ایمنی هسته‌ای افزایش یابد لذا آژانس می‌تواند در قالب برنامه همکاری‌های فنی به افزایش ایمنی هسته‌ای اعضا اقدام نماید.
  - درخواست از همه کشورهای هسته‌ای برای تقویت اقدامات حفاظتی خود برای جلوگیری از دزدی هسته‌ای
  - همکاری با سایر سازمان‌ها مانند پلیس بین‌الملل و سازمان جهانی گمرک برای جلوگیری از قاچاق مواد و تجهیزات هسته‌ای
  - بحث جلوگیری از تروریسم هسته‌ای با سیاست‌های کلی عدم اشاعه و تقویت آن رابطه نزدیکی دارد.
  - تأکید بر لزوم برگزاری کارگاه‌هایی برای مشخص شدن تهدیدات موجود برای تأسیسات و مواد هسته‌ای
- نماینده جمهوری اسلامی ایران نیز ضمن حمایت از بیانیه گروه ۷۷ سند و قطعنامه تهیه‌شده توسط آژانس را گام نخستین در تلاش برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای توصیف و همچنین به موارد زیر اشاره نمود:
- توجه به دوازده کنوانسیون موجود در زمینه مبارزه با تروریسم و همچنین قطعنامه‌های مصوب شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل در مبارزه با تروریسم باید با احترام کامل و رعایت حاکمیت ملی کشورها صورت پذیرد.
  - سازوکار تأمین بودجه مبارزه با تروریسم هسته‌ای به مقدار زیادی بستگی به ساختار اداری ایجاد شده دارد اما به هر حال باید در تأمین بودجه به سه عامل قابلیت پیش‌بینی، قابلیت تضمین پرداخت و انعطاف توجه نمود.
  - اولویت‌بندی در اقدامات حفاظتی برای مبارزه با تروریسم هسته‌ای و اختصاص منابع با توجه به اولویت‌ها از ضروریات مبارزه با تروریسم هسته‌ای در کوتاه‌مدت است (دریابی،
- (۱۳۸۱: ۷۸).

۳-۳- تروریسم هسته‌ای و معاهده منع تکثیر سلاح‌های هسته‌ای

۳-۳-۱- پیمان منع تولید و تکثیر سلاح‌های هسته‌ای (NPT)

پیمان منع تولید و تکثیر سلاح‌های هسته‌ای در سال ۱۹۶۸ با توجه به ویرانی‌هایی که یک جنگ هسته‌ای برای نوع بشر به بار می‌آورد و در نتیجه نیاز به یک تلاش همه‌جانبه برای جلوگیری از چنین جنگی و اتخاذ اقداماتی در جهت حفظ امنیت مردم در سه نسخه در شهرهای لندن، مسکو و واشنگتن منعقد گردید. این سازمان با اعتقاد به اینکه، گسترش سلاح‌های هسته‌ای خطر یک جنگ هسته‌ای را به صورت جدی افزایش خواهد داد و با تأکید بر رعایت قطعنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد که خواستار انعقاد موافقت‌نامه‌ای به منظور جلوگیری از گسترش بیشتر سلاح‌های هسته‌ای است و با تأکید مجدد بر این موضوع که بر اساس منشور سازمان ملل متحد، کشورها باید در روابط بین‌المللی خود از هرگونه تهدید یا توسل به زور علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی کشورهای دیگر به هر روشی که با اهداف سازمان ملل متحد مغایر می‌باشد، خودداری نموده و این موضوع که استقرار و حفظ صلح بین‌المللی باید به نحوی تأمین شود که حداقل منابع انسانی و اقتصادی مصروف آن گردد، فعالیت‌های خود را آغاز نمود (وبگاه حقوق: ۱) این پیمان در ۱۰ ماده منعقد گردیده است که در اینجا بنا به موضوع مورد تحقیق به دو ماده مهم آن اشاره می‌نماییم:

ماده ۱- هریک از اعضاء این پیمان که دارای سلاح هسته‌ای است متعهد می‌گردد واگذاری مستقیم یا غیرمستقیم سلاح‌های هسته‌ای یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای و یا کنترل بر این سلاح‌ها یا ادوات انفجاری به دیگری خودداری نموده و هیچ‌یک از دولت‌های فاقد سلاح هسته‌ای را به هیچ طریقی در ساختن سلاح‌های هسته‌ای یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای و یا کسب این سلاح‌ها یا دیگر ادوات انفجاری هسته‌ای و کنترل بر آن‌ها کمک، تشویق و ترغیب ننماید.

ماده ۲- هر یک از اعضاء این پیمان که فاقد سلاح هسته‌ای است متعهد می‌شود از قبول مستقیم یا غیرمستقیم انتقال سلاح‌های هسته‌ای یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای و کنترل بر این سلاح‌ها یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای به دیگری خودداری نموده و به هیچ طریقی سلاح‌های هسته‌ای یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای را نساخته و کسب ننماید و در جستجو

و یا دریافت کمک برای ساخت سلاح‌ها یا سایر ادوات انفجاری هسته‌ای برنیاید. ماده ۴-الف: هیچ‌یک از مواد این پیمان به نحوی تفسیر نخواهد گردید که به حقوق غیرقابل‌انکار هر یک از اعضاء این پیمان به‌منظور توسعه تحقیقات، تولید و بهره‌برداری از انرژی هسته‌ای جهت اهداف صلح جویان بدون هر نوع تبعیض و بر اساس مواد ۱ و ۲ این پیمان، خللی وارد ننماید.

ب- همه اعضاء این پیمان متعهد می‌گردند که تبادل هر چه وسیع‌تر تجهیزات، مواد، دانش و اطلاعات فنی را جهت مصارف صلح جویان انرژی هسته‌ای تسهیل نموده و حق شرکت در این مبادلات دارند. اعضاء این پیمان در صورت توانایی باید انفرادی یا به‌اتفاق سایر اعضاء یا سازمان‌های بین‌المللی در توسعه بیشتر استفاده از انرژی هسته‌ای برای اهداف صلح جویانه مخصوصاً در قلمرو اعضایی که فاقد سلاح هسته‌ای می‌باشند و با توجه به نیازهای مناطق در حال توسعه جهان، مشارکت نمایند.

۲-۳-۳- تروریسم هسته‌ای در معاهده منع تکثیر سلاح‌های هسته‌ای

با وجود اینکه معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای مسائل مهم هسته‌ای را مورد توجه قرار داده، اما به‌وضوح به مسئله تروریسم هسته‌ای و ضرورت مقابله با آن نپرداخته است. معاهده مزبور بیشتر مسائل و موضوعات عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای، خلع سلاح هسته‌ای و کاربردهای صلح جویانه مواد هسته‌ای را مورد توجه قرار داده و مقرراتی را در این زمینه مقرر نموده است. این معاهده کشورهای دارنده سلاح هسته‌ای را متعهد و ملزم می‌کند که تحت هیچ شرایطی سلاح‌های هسته‌ای خود را در اختیار کشورهایی که فاقد سلاح مزبورند قرار ندهند.

همین‌طور، دولت‌هایی که چنین سلاح‌هایی را در اختیار دارند، ملزم هستند که در صد کمک مستقیم و غیرمستقیم (تشویق، ترغیب، مساعدت، اعطای تجهیزات) به دیگر کشورها برای ساخت و تولید سلاح‌های هسته‌ای برنیایند. از سوی دیگر، معاهده مزبور، دولت‌های فاقد سلاح‌های هسته‌ای را ملزم و متعهد می‌کند که به‌هیچ‌وجه، به دریافت سلاح هسته‌ای یا کمک و مساعدت برای ساخت آن‌ها از کشورهای دارنده اقدام نمایند و خود نیز، در صد ساخت

آن‌ها برنمایند. آن‌چنان‌که مشاهده می‌گردد، اگرچه ممکن است این تعهدات در معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای به‌طور غیرمستقیم در پیشگیری و مقابله با تروریسم هسته‌ای مؤثر باشند، اما تدوین‌کنندگان معاهده یادشده، هرگز قصد نداشتند مقرراتی را تهیه نمایند که هدف آن‌ها صراحتاً، پیشگیری از تروریسم هسته‌ای را در مقررات خود مورد توجه قرار دادند. سند ۱۵۳ آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، موسوم به INFCIRC/157 که در راستای مقررات ماده ۳ معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای تهیه و تصویب شده، در مقررات خود، ضمن پرداختن به مسائل و موضوعات حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای، به‌ضرورت پیشگیری از تروریسم هسته‌ای نیز توجه کرده است. تاکنون، حدود ۱۳۰ دولت فاقد سلاح هسته‌ای و عضو معاهده یادشده طبق سند ۱۵۳ موافقت‌نامه‌هایی را با آژانس امضاء کرده‌اند. دولت ایران که از جمله اعضای غیر دارنده سلاح هسته‌ای معاهده منع گسترش سلاح هسته‌ای محسوب می‌گردد، موافقت‌نامه دوجانبه خود را با آژانس در سال ۱۹۷۳ امضاء و تصویب نمود (رضایی، ۱۳۸۱: ۵۹).

سند ۱۵۳ دولت‌های غیر دارنده سلاح هسته‌ای عضو معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای را متعهد و ملزم کرده است که در قلمرو تحت حاکمیت و صلاحیت خودشان دستگاهی را با عنوان سیستم ملی حسابرسی و کنترل مواد هسته‌ای ایجاد نمایند تا با اعمال کنترل و نظارت دقیق بر مواد مزبور، از سرقت و دسترسی غیرمجاز به آن‌ها جلوگیری به عمل آورند. بر اساس مفاد این سند، دولت‌های مزبور موظف‌اند تا موارد سرقت و مفقود شدن مواد هسته‌ای را در اسرع وقت به آژانس بین‌المللی انرژی اتمی گزارش دهند تا تدابیر مقتضی برای کشف و بازگرداندن آن‌ها اتخاذ گردد. همچنین در این سند حفاظت از مواد هسته‌ای در جریان حمل و نقل بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است. طبق سند مزبور، دولت‌های مربوطه مکلف‌اند که تمامی تدابیر فنی و امنیتی لازم را در جریان حمل و نقل بین‌المللی مواد هسته‌ای به عمل آورند تا بدین ترتیب، از سرقت یا مفقود شدن آن‌ها پیشگیری نمایند و در مواردی نیز که سرقت اتفاق می‌افتد، آژانس را سریعاً از موضوع مطلع سازند. هرچند هدف اصلی تدوین‌کنندگان سند ۱۵۳ جلوگیری از اشاعه سلاح‌های هسته‌ای بوده است، باین‌وجود، مقررات مزبور آن در زمینه حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای را نمی‌توان در

پیشگیری از تروریسم هسته‌ای بی‌تأثیر دانست. اساساً می‌توان گفت که از بعد امنیتی، سیستم حفاظت و کنترل مواد هسته‌ای دو هدف عدم اشاعه سلاح‌های هسته‌ای و پیشگیری از تروریسم هسته‌ای را دنبال می‌کند؛ اهدافی که باهم در ارتباط بوده و به‌نوعی مکمل هم هستند (رضایی، ۱۳۸۱: ۶۱).

آنچه در پایان می‌توان به آن اشاره نمود بحث جامعیت معاهده منع اشاعه در خصوص جلوگیری از تکثیر و گسترش سلاح‌های هسته‌ای کشورهاست. اما این موضوع نباید از نگاه صاحبان امر به‌گونه‌ای تفسیر گردد که موجبات محروم ساختن برخی از کشورها از دستیابی به انرژی صلح‌آمیزی که معاهده در ماده ۴ صراحتاً به آن اشاره نموده است گردد. در بحث مقابله با تروریسم هسته‌ای و پیمان منع اشاعه ذکر این نکته ضروری است که مقابله با گروه‌های تروریستی و دولت‌هایی که حامی این گروه‌ها هستند امری ضروری است. اما بهانه کردن این موضوع و اتخاذ تسویه حساب‌های شخصی در معاهده و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در مورد کشورهای که جهت‌گیری سیاسی آنان منطبق با رویکرد قدرت‌های هسته‌ای بزرگ جهان نیست بزرگ‌ترین ضربات را به جریان قابل‌اتکای حقوق بین‌الملل و خود آژانس خواهد زد. به‌عنوان نمونه دولت جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان کشوری که خود با توجه به اسناد و مدارک معتبر همیشه قربانی تروریسم بوده و هر آنچه مستندات آژانس و معاهده منع اشاعه برای رعایت نمودن از سوی کشورها ملزم نموده را انجام داده است. و بازرسان آژانس این اجازه را داشته‌اند که بدون کوچک‌ترین محدودیتی سایت‌های هسته‌ای را بازرسی نمایند اما برجسته نمودن موضوعی مثل تروریسم هسته‌ای نباید موجب فرافکنی در جامعه جهانی شده و موضع‌گیری‌های بی‌اساس علیه یک کشور خاص را موجب گردد. گروه تروریستی القاعده در افغانستان بزرگ‌ترین دشمن مرزی ایران به‌شمار می‌رفت و بارها تا حد درگیری‌های مرزی و حتی فراتر از آن هم پیش رفت. جمهوری اسلامی ایران همواره در مورد این گروه تروریستی مواضع جامعه بین‌المللی را تأیید نموده و همکاری قابل‌توجهی را با آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای داشته است. دستگیری چندین نفر از اعضای این گروه تروریستی خطرناک و درگیری‌هایی که نیروهای نظامی و انتظامی کشور در مرزها برای ساقط کردن این گروه داشته است از اقدامات شفاف و مستند جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با

مندرجات آژانس و معاهده منع اشاعه به شمار می‌آید. که لازم است جوامع بین‌المللی و به‌ویژه ایالات متحده و متحدان غربی این کشور که همواره بزرگ‌ترین مانع در جهت دستیابی ایران به انرژی صلح‌آمیز هسته‌ای بوده‌اند، این مسائل را هم در نظر داشته باشند.

۴-۳- تروریسم هسته‌ای و امنیت بین‌الملل؛ نگاهی راهبردی

تاکنون، جامعه بین‌المللی تلاش‌های حقوق بین‌المللی را برای پیشگیری و مبارزه با تروریسم هسته‌ای به عمل آورده است که کنوانسیون ۱۹۸۰ درباره حفاظت فیزیکی از مواد هسته‌ای از جمله مهم‌ترین آن‌ها به شمار می‌آید. این کنوانسیون هرچند نقش تأثیرگذاری در پیشگیری از تروریسم هسته‌ای داشته است با این وجود نمی‌توان آن را سند حقوقی جامعی در زمینه مبارزه با تروریسم هسته‌ای تلقی نمود. به هر ترتیب تمامی اسناد بین‌المللی مربوط به تروریسم هسته‌ای تقریباً در این زمینه با یکدیگر اتفاق نظر دارند که مهم‌ترین راهکار پیشگیری از تروریسم هسته‌ای حفاظت و تأمین امنیت مواد و تأسیسات هسته‌ای است که مسئولیت اصلی آن در وهله نخست بر عهده دولت‌ها می‌باشد. هرچند جامعه بین‌المللی در مقابله با تروریسم سابقه چندین ساله‌ای دارد اما آنچه که باعث شده هنوز هم شاهد وقوع اعمال تروریستی در برخی از نقاط جهان باشیم، این موضوع است که اسناد بین‌المللی هنوز درباره تعریف تروریسم به اتفاق نظر دست پیدا نکرده است.

امنیت بین‌الملل همواره در معرض تهدید فعالیت‌های تروریستی بوده است و گروه‌های مختلف روش‌های گوناگونی در استفاده از فعالیت‌ها دارند. زمانی تروریست‌ها تنها ابزارشان برای ضربه زدن سلاح‌های متعارف بود، اما اکنون آن‌ها برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی در تلاش‌اند و خطر احتمالی در این زمینه، قرار گرفتن مواد هسته‌ای از سوی دولتی حامی تروریسم در اختیار عناصر افراطی و نگهداری این مواد در شرایط نامناسب از سوی آن‌هاست. تروریسم هسته‌ای جدیدترین و خطرناک‌ترین شکل تروریسم است و به‌رغم آنکه سایه شوم آن بر سر انسان‌ها و دولت‌ها سنگینی نمی‌کند؛ اما احتمال وقوع آن موجب نگرانی جهانی شده است (فرگوسن و پاتر، ۲۰۰۵: ۱۵).

اقدامات تروریستی هسته‌ای یا ناظر به استفاده از مواد و تسلیحات هسته‌ای علیه افراد یا

دولت‌هاست و یا اینکه متضمن انجام رفتارهای غیرقانونی علیه مواد و تأسیسات هسته‌ای می‌باشد و در هر صورت، مواد رادیواکتیو یا تسلیحات و تأسیسات هسته‌ای، یا موضوع جرم هستند و یا وسیله ارتکاب جرم. به همین دلیل در اسناد بین‌المللی، منظور از تروریسم هسته‌ای صرفاً ارتکاب خشونت هسته‌ای یا تهدید به آن علیه دولت‌ها یا افراد نیست و به مراحل پیش‌ازین اقدام، یعنی تهیه، تصاحب، خرید و فروش، قاچاق و استفاده از مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای و حتی درخواست کردن آن‌ها نیز اشاره دارد (بری، ۲۰۰۱: ۴۲).

قبل از دهه ۷۰ میلادی، نگرانی‌هایی نسبت به دسترسی گروه‌های تروریستی به فناوری‌های پیشرفته نظامی و به‌ویژه سلاح‌های کشتار جمعی در بین جامعه بین‌المللی وجود داشته است. با پایان جنگ سرد و آغاز دوره جدیدی در تعریف و بازسازی رژیم‌های امنیت بین‌الملل، تجهیز گروه‌های تروریستی با سلاح‌های کشتار جمعی و هسته‌ای و نیز قابلیت عاملان غیردولتی در تهیه سلاح‌های کشتار جمعی، نگرانی‌های بسیاری را در جامعه بین‌الملل ایجاد نمود. قبل از پایان جنگ سرد تصور کارشناسان بر این بود که تروریست‌ها تمایلی به افزایش تلفات انسانی در نتیجه اقدامات خود نداشته و تنها برای امتیاز گیری از دولت‌ها اقدامات خشونت‌آمیز را طراحی و اجرایی می‌نمایند. (سرتیپی، ۱۳۸۵: ۸۶) در مقاله حاضر با نگاهی راهبردی به موضوع یک‌بار دیگر ضرورت تدوین استراتژی‌های آینده‌نگرانه جهت مقابله با تهدید تروریسم هسته‌ای مطرح گردید. تحولات جدید منطقه‌ای و بین‌المللی بعد از ۱۱ سپتامبر از جمله تحولات منطقه شمال آفریقا و خاورمیانه عربی و استمرار فعالیت‌های تروریستی و فقدان نگاه محاسبه‌گرایانه بر استراتژی‌های امنیتی غرب در منطقه باعث شده که تهدید تروریسم هسته‌ای و تحقق یک سناریوی تهدیدساز برای امنیت بین‌الملل بیش از هر زمان دیگری مورد توجه قرار گیرد.

در حال حاضر تروریسم به‌عنوان نمادی از تهدید علیه صلح و امنیت بین‌الملل شناسایی شده و صدور قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل متحد که بر اساس فصل هفتم منشور صادر گردیده؛ از جمله قطعنامه ۱۳۷۳ و یا ۱۳۹۰ شورای امنیت، بر عزم جامعه جهانی در مبارزه با این پدیده تأکید دارد. به علت مشخص نبودن مکان و محل عملیات تروریست‌های هسته‌ای و همچنین ماهیت نامشخص عملیات‌های تروریستی آنان مبارزه با آنان بسیار دشوار است

از این رو جامعه بین‌المللی بایستی مراقب باشد بدون دلایل مستند و درست مقررات اساسی حقوق بین‌الملل را زیر پا نگذارد و مانند آنچه در عراق شاهد آن بودیم و یا در تحولات ۲۰۱۱ در موضوع مقابله با تروریسم در سوریه و یمن دیده می‌شود، ملاحظات بین‌المللی بر قوانین و مقررات اساسی و بنیادین حقوق بین‌الملل سیطره پیدا نکند. جای هیچ تردیدی نیست که تروریست‌های هسته‌ای امنیت جامعه جهانی را به خطر خواهند انداخت اما مقابله با آن‌ها هم باید به گونه متوازن صورت گیرد تا حاکمیت و تمامیت ارضی کشورها بدون دلیل مورد هجوم واقع نگردد.

نتیجه‌گیری

در نهایت و با توجه به آنچه در حوزه‌های مختلف تروریسم هسته‌ای در این مقاله به آن اشاره گردید این مسئله قابل ذکر است که پیش‌بینی تروریسم هسته‌ای به‌عنوان تهدید جدی علیه امنیت ملی و بین‌المللی، امری اجتناب‌ناپذیر به نظر می‌رسد؛ چراکه شیوه اقدامات تروریستی و تنوع آن همواره این هراس را به همراه دارد که تروریست‌ها در راستای اهداف خود به سلاح‌های خطرناک‌تر و از جمله مواد رادیواکتیو و تسلیحات هسته‌ای مجهز گردند. اقدامات پیش‌گیرانه در این زمینه از قبیل پیش‌بینی مقررات داخلی و بین‌المللی و حفاظت شدید از مواد و تسلیحات هسته‌ای نه فقط امری عاقلانه، بلکه امری لازم و ضروری است. بنابراین تجربه تلخی که از کاربرد سلاح‌های هسته‌ای در ذهن بشریت نقش بسته، اقتضای آن را دارد که قبل از وقوع هر حادثه ناشی از اقدامات تروریستی هسته‌ای، کلیه تدابیر را به خدمت گرفت و مانع از دستیابی تروریست‌ها به سلاح‌های کشتار جمعی شد. این تدابیر در راستای حفظ امنیت هسته‌ای و در سطح بالاتر امنیت ملی و بین‌المللی، کاملاً مؤثر است. اما عملکرد جامعه بین‌المللی هم باید جهت‌گیری سیاسی نداشته و بر آینده کامل حقوقی را در بر داشته باشد. از سویی این مسئله که تنها ایالات متحده خود را سردمدار مقابله با تروریسم و تروریسم هسته‌ای معرفی نماید راه به جایی نخواهد برد. تروریسم هسته‌ای یک خطر فراگیر است که نیازمند الزامات کلی و دائمی همه کشورهاست. کشورها و در سطح کلی تر جامعه بین‌المللی نباید تروریست‌های هسته‌ای را آن قدر هم بزرگ جلوه دهند که توانایی انجام هر

کاری را دارند که این خود هراس بیشتری ایجاد نماید. و از سویی نباید این موضوع آن قدر دست کم گرفته شود که کانون توجهات جامعه جهانی آن را به فراموشی بسپارد. هر چند که مقامات بین‌المللی می‌گویند که طرح مقابله فراگیر با تروریسم هسته‌ای بر ضد هیچ کشوری نیست، بلکه متوجه فعالان خارج از حیطه کشورهاست که ممکن است تهدیدات هسته‌ای ایجاد نمایند. ولی نکته‌ای که نباید آن را فراموش کرد این است که مبارزه با تروریسم هسته‌ای نباید موجب اختلال در امور عادی کشورها گردد. و این مسئله تبدیل به بهانه‌ای برای نقض حاکمیت ملی و تمامیت ارضی کشورها شبیه آنچه در عراق اتفاق افتاد، گردد. تروریسم هسته‌ای در حال حاضر یک پدیده جدی و در بردارنده خطرات مادی و انسانی فراوان است و مبارزه با تروریسم هسته‌ای در شرایط کنونی یک امر مهم و فوری است، ولی مشارکت در این طرح باید داوطلبانه و عملکرد آن بر اساس قوانین بین‌المللی باشد تا به اجرای فعالانه آن منجر گردد.

بسیاری از کارشناسان حقوق بین‌الملل در این خصوص همواره بر این نکته تأکید نموده‌اند که مقابله با تروریسم هسته‌ای نباید به احتمال سوءاستفاده قدرت‌های جهانی بینجامد که به این بهانه به انجام بازرسی‌های خودسرانه از محموله کشتی‌ها و اعمال سلیقه و محدودیت غیرقانونی در فعالیت عادی کشورهای مستقل بپردازند. موضوع دیگری که باید به آن توجه نمود این است که آژانس بین‌المللی انرژی اتمی باید مسئولیت نظارت بر اجرای طرح مبارزه با تروریسم هسته‌ای را بر عهده بگیرد تا با تجربیات و کارشناسانی که در اختیار دارد در جهت نظارت بر اجرای این طرح و نیز تأمین امنیت تأسیسات هسته‌ای اقدام کند.

با توجه به تحولات نوین امنیت بین‌الملل از جمله تحولات بعد از ۲۰۱۱ و تشدید روندهای تروریستی در منطقه خاورمیانه یک بار دیگر ضرورت اتخاذ نگاهی راهبردی به پدیده تروریسم به‌ویژه تروریسم هسته‌ای احساس می‌شود. تفاوت این مقطع با حادثه ۱۱ سپتامبر این است که در آن مقطع غرب خود را قربانی اول تروریسم معرفی می‌کرد و امروز غرب تنها قربانی تروریسم نیست و این پدیده فراگیری بیشتری پیدا کرده و محتمل است در قالب تروریسم هسته‌ای به‌عنوان یکی از چالش‌های راهبردی امنیت بین‌الملل آینده مطرح گردد. به‌ویژه تروریسم شکل گرفته جدید در منطقه به‌نوعی محصول ناکارآمدی سیستم مدیریت امنیتی

غرب در سطح منطقه بوده و این بار غرب ابزار کمتری برای اتهامات سیاسی و امنیتی کردن این پدیده به سود منافع راهبردی خود دارد. حمایت‌های غرب از گروه‌های تروریستی در سوریه، عراق و یمن و گاهی رویکردهای ضدونقیض در خصوص مواجهه با این پدیده تهدید ساز از جمله مصادیقی است که نشان می‌دهد روندهای متعارض در مواجهه با تروریسم همچنان وجود دارد و این مقوله در قالب یک سناریوی تهدید ساز برای امنیت بین‌الملل آینده به شکل تروریسم هسته‌ای مطرح خواهد بود.

فهرست منابع

- امینی، محمدصادق (۱۳۸۶)، «تروریسم هسته‌ای از رؤیا تا واقعیت»، **ماهنامه گزارش**، سال هفتم، شماره ۱۸۸.
- دریایی، محمدحسن (۱۳۸۱)، «تروریسم هسته‌ای و مواضع آژانس بین‌المللی انرژی اتمی»، **ماهنامه دیدگاه‌ها و تحلیل‌ها**، ج ۱۶، شماره ۱۵۸.
- رضایی، صالح (۱۳۸۱)، «حقوق بین‌الملل و مبارزه با تروریسم هسته‌ای»، **ماهنامه نگاه**، شماره ۳۱، بهمن.
- سرتیپی، حسین (۱۳۸۵)، «تروریسم هسته‌ای: چالش جدی برای جامعه بین‌الملل»، **پژوهشنامه امنیت بین‌الملل و تروریسم**، شماره یکم.
- سیفی نژاد، افشار (۱۳۸۲)، «تروریسم: چالش جدید امنیت جهانی»، **گزارش‌ها و تحلیل‌های نظامی - راهبردی**، سال چهارم، شماره ۴۲، اسفندماه.
- ضیایی فر، محمدحسین (۱۳۸۵)، «تروریسم بین‌المللی و شورای امنیت»، **اطلاعات سیاسی و اقتصادی**، شماره ۱۰۴-۱۰۳، سال دهم.
- عالی پور، حسن (۱۳۸۵)، «تروریسم هسته‌ای»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال نهم، شماره سوم، پاییز ۱۳۸۵.
- عبدالله خانی، علی (۱۳۸۶)، «**تروریسم شناسی**»، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۸۶.
- Beady, Thomas J(2001), "Nuclear Terrorism: Actor – based Threat Assessment", **Intelligence and National Security** Vol. 16, No2.
- Brown Chris,(2007), "Global Terror and the International Community", in: Christopher Andersen (ed.), understanding Global Terror, **Polity Press**.
- Claire Applegarth(2005), "Un adopts Nuclear Terrorism conventions; Treaty seven years in the making", **Arms control today**, May.
- Char les Ferguson and Joel Lubenan,(2006) "Understanding and Stopping Nuclear and Radiological Terrorism", **Global Dialogue**, Vol. 8 , No1-2.
- Ferguson, Charles and William Potter(2005), **The four Faces of Nuclear Ter-**

rorism, united states, published by Rutledge.

- Freedman, Lawrence,(2002), “**The coming war on Terrorism**”, (ed.), in Lawrence freed man, super terrorism, Black well publishing.

- Biden, Joseph(1999), “maintaining the Proliferation fight in the former soviet union”, **Arms control Today**.

- Rene Berets Louis(1989), **Terrorism and Global Security: The Nuclear Threat**, Colorado, Westview press/ Boulder.